O‘ZBEK FOLKLORIDA MILLIY MA’NAVIYAT VA EL DONISHMANDLIGINING BADIIY TAFSIFI

Baxtiyorova Xumora Ixtiyor qizi

Buxoro shahar 1-sonli texnikumi o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu tezisda o‘zbek xalq ertaklarida milliy o‘zlik, sotsial-madaniy an’analar va falsafiy dunyoqarashning badiiy aks etishi tadqiq etilgan. Folklor namunalarida ilgari surilgan adolat, poklik, mehnatsevarlik va insonparvarlik kabi olijanob tuyg‘ularning ijtimoiy ongni shakllantirishdagi roli ko‘rsatib berilgan. Shuningdek, xalq og‘zaki ijodining o‘sib kelayotgan yosh avlod tarbiyasidagi hamda madaniy boyliklarni saqlashdagi o‘rni tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: folklorshunoslik, og‘zaki meros, o‘zbek ertaklari, milliy mentalitet, xalq donoligi, estetik obraz, ezgu g‘oyalar, ma’naviy kamolot.

Abstract. This article examines the artistic expression of national identity, socio-cultural traditions, and philosophical worldview in Uzbek folk tales. The role of noble values such as justice, purity, hard work, and humanism promoted in folklore examples in shaping social consciousness is highlighted. Furthermore, the significance of folklore in the moral education of the younger generation and the preservation of cultural heritage is analyzed.

Keywords: folklore studies, oral heritage, Uzbek fairy tales, national mentality, folk wisdom, aesthetic image, noble ideas, spiritual perfection.

Kirish.

Har bir millatning o‘tmishi, madaniyati, turmush tarzi va ma’naviy dunyosi eng avvalo uning og‘zaki ijodida o‘zining go‘zal ifodasini topadi. O‘zbek milliy folklorining ajralmas qismi hisoblangan ertaklar asrlar davomida jonli til vositasida

avloddan avlodga o‘tib, ommaning hayotiy xulosalari va kelajakka bo‘lgan umidlarini ifodalab kelmoqda. Ertak janrida shaxs va jamiyat aloqalari, haqiqat hamda nohaqlik o‘rtasidagi to‘qnashuvlar yuksak badiiy mahorat bilan tasvirlanadi. Bugungi globallashuv davrida yoshlar ongida milliy immunitetni shakllantirishda ushbu merosning o‘rni beqiyosdir.

Asosiy qism va tahlil.

O‘zbek xalq ertaklarining bosh mezoni — ularda jamiyatning axloqiy mezonlari va asriy hayotiy ko‘nikmalarining tizimli ravishda aks etishidir. Syujet rivojida ertak qahramonlari turli to‘siqlarga duch keladi, qaltis vaziyatlarda yo‘l topadi va o‘z fe’l-atvori orqali ijobiy fazilatlarni namoyish etadi.

G‘oyaviy-estetik yo‘nalish	Ertakdagi talqini / Qahramonlar	Pedagogik va psixologik ahamiyati
Ulug‘lanadigan milliy xislatlar	Rostgo‘ylik • Fidoiylik • Zukkolik • Haqgo‘ylik	Yoshlarni komil inson bo‘lishga va faol ijtimoiy pozitsiyaga chorlash.
Qoralanadigan ijtimoiy illatlar	Nafs balosi • Yalqovlik • Hiylakorlik • Xudbinlik	Yomon xislatlarning fojiali oqibatlari orqali to‘g‘ri yo‘lni ko‘rsatish.
Barkamol ijtimoiy etalon	Zumradning muloyimligi, Kachal polvonning topqirligi	Sabr-toqat, go‘zal axloq va mas’uliyatni shakllantirish.
Salbiy sotsial antipodlar	Qimmatning yalqovligi, Yalmog‘iz kampir makkorligi	Ma’naviy qashshoqlik va uning tanazzulini anglatish.

Xalq donoligi asar qahramonlarining harakatlarida, nutqida va voqealar zanjirida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Muammolarga aql-idrok bilan yondashish,

sinovlarni sabr bilan yengish va adolat tantanasi uchun kurashish ko‘plab asarlarning mazmuniy o‘zagini tashkil etadi. Shunga ko‘ra, ertaklar shunchaki ko‘ngilochar hikoyalar emas, balki xalqning falsafiy qarashlarini saqlovchi o‘ziga xos jonli manbadir.

Xususan, “Zumrad va Qimmat” ertagida oilaviy munosabatlar va qizlar tarbiyasidagi didaktik qarama-qarshilik yorqin ifodalangan. Zumradning etnik qadriyatlarga mos keladigan odobi va mehnati mukofotlansa, Qimmatning salbiy xatti-harakatlari qoralanadi. Shuningdek, “Uch og‘a-ini botirlar” yoki “Egri va To‘g‘ri” kabi ertaklarda ham xalqning to‘g‘rilik hamda adolatga bo‘lgan cheksiz ishonchi badiiy qoliplarga solingan.

Ertaklarda quruq jismoniy kuch emas, balki intellekt, topqirlik va tadbirkorlikning birinchi planga chiqishi o‘zbek xalqining chuqur ratsional fikrlash tarzidan dalolat beradi. Qahramonlarning aql-idrok bilan g‘alaba qozonishi yoshlarni hayotiy muammolarga oqilona yechim topishga o‘rgatadi.

Xulosa

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, o‘zbek xalq ertaklari milliy ma’naviyat va xalq donishmandligini o‘zida aks ettigan eng qimmatli manbadir. Ertaklarni pedagogik va filologik jihatdan tadqiq etish madaniy o‘zligimizni anglashga, yoshlarning mustaqil fikrlash qobiliyatini yuksaltirishga hamda xalq og‘zaki ijodini keng targ‘ib qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Razzoqov, X., Mirzayev, T., Sobirov, O., Imomov, K. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. — Toshkent: O‘qituvchi, 1980.

Afzalov, M. O‘zbek xalq ertaklari haqida. — Toshkent: Fan, 1964.

O‘zbek xalq ertaklari. Tuzuvchilar: M. Afzalov, X. Rasulov, Z. Husainova. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1995–1996.